УДК 81′ 373.46 (045)
DOI: 10.31651/2226-4388-2021-31-74-82

ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОРСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

А. М. Варинська, кандидат філологічних наук, професор кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія» (Одеса, Україна)
e-mail: varinskay1@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8813-2643

Н. М. Корнодудова, старший викладач кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія» (Одеса, Україна)
e-mail: marina7@te.net.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9128-1324

Статтю присвячено оглядові створення термінознаків української морської термінології на структурно-функціональну рівні. Процеси термінотворення різних галузей науки і техніки є завжди актуальними, тому викликають зацікавленість у мовознавців. Українська морська термінологія не становить винятку, бо з розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій у морській галузі набувають поширення фахові знання, що призводить до змін у морській терміносистемі.

У статті звернено увагу на стан опрацювання проблем термінотворення як різних галузей науки і техніки, так й української морської термінології. Розглянуто узагальнені моделі вербальних та невербальних параметрів, за якими висвітлено процеси термінотворення в українській морській термінології, а саме: наведено приклади функціонування української морської термінології за сферою вживання; схарактеризовано її походження; розглянуто моделі за семантичним значенням; досліджено лексико-семантичний спосіб термінотворення, де проаналізовано семантичні перетворення – метафору і метонімію, а також наведено приклади процесів термінологізації, ретермінологізації та детермінологізації; зауважено на вагомості морфемного та структурного способів термінотворення в українській морській термінології.

Автори висновкують, що сучасні процеси створення морських термінознаків свідчать про високий рівень розвитку української морської термінології, про її рухливість і системність.

Ключові слова*: *термін, українська морська термінологія, вербальні та невербальні морські терміни, способи термінотворення.

Актуальність. Українська морська термінологія динамічно розвивається, доповнюючи морську терміносистему, і посідає вагоме місце в мовній картині світу. Незважаючи на те, що українська морська термінологія вже була предметом вивчення багатьох науковців, дослідження проблем її термінотворення на рівні огляду структурно-функціональної характеристики вербальних та невербальних вимірів і надалі залишаються актуальними й потребують подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси термінотворення в різних галузях науки і техніки досліджено в працях багатьох мовознавців, серед яких: А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько [11], Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк [27], І. П. Ющук [35], М. П. Кочерган [20], Л. І. Мацько, Л. В. Кравець [22], Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кримець [6], М.С. Зарицький [13], В. О. Горпинич [10], О. Р. Микитюк [23], Л. О. Симоненко [29; 30]. Вагомий внесок у вивчення української морської термінології зробили О. Т. Горбач [9], В. Юрківський [34], Б. Л. Богородський [2], Т. Л. Жавжарова [12.], Н. В. Полупанова [28] та ін. На шпальтах сучасних наукових видань українську морську термінологію (далі – УМТ) досліджують О. Г. Зосенко, О. А. Дакі, О. Г. Гребенюк, А. М. Варинська, Н. М. Корнодудова, Н. В. Полупанова, Е. В. Боєва, І. В. Єфименко, Н. М. Філіппова, В. В. Сушко [25, с. 285].

Про походження УМТ, особливості її складу та функціонування йшлося в наших попередніх дослідженнях [3–5; 14–19].

Мета статті – проаналізувати й узагальнити наукові праці українських термінологів, які працювали над проблемами термінотворення в різних галузях науки і техніки, а також досліджували УМТ.

Матеріали і методи дослідження. Джерельною базою вивчення термінотворення УМТ на структурно-функціональному рівні слугували підручники й посібники морської галузі, енциклопедії та словники української морської термінології, а також морські Державні стандарти України.

У процесі дослідження використано методи компонентного і словотвірного аналізу, застосовано також загальнонаукові методи: спостереження, узагальнення, класифікації.

Предметом дослідження став розгляд окремих процесів термінотворення в УМТ на рівні структурно-функціональної характеристики вербальних і невербальних вимірів.

Мета і предмет дослідження зумовили реалізацію конкретних завдань: 1) схарактеризувати УМТ за вербальними та невербальними ознаками; 2) висвітлити походження, способи термінотворення та семантичні значення УМТ й обґрунтувати прикладами за сферою вживання; 3) з'ясувати структурні особливості термінотворення в УМТ, семантичні перетворення на рівні метафор і метонімії, а також процеси термінологізації, ретермінологізації та детермінологізації.

Результати дослідження та їх обговорення. Дотримуємося думки, що в УМТ, так само як і в інших професійних термінологіях, функціонують 1) вербальні та 2) невербальні морські терміни [13].

1. Вербальні морські терміни за сферою вживання поділяємо на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькогалузеві. Загальнонаукові терміни можуть позначати поняття в науці та в різних галузях знань (*система*, *час*, *простір*, *теорія*, *рух*), логіко-філософські та будь-які інші категорії (*метод*, *напрям*, *елемент*, *функція*, *програма*, *діапазон* тощо). Дослідники зауважують, що використання загальнонаукових термінів може створювати деякі незручності, оскільки в них найчастіше виникає полісемія. У цьому випадку термін зазнає конкретизації через поєднання з прикметником [23, с. 60]: *ерозія гірських порід* (мор.); *ерозія металевих виробів* (тех.); *ерозія епітеліального шару шкіри або слизових оболонок* (мед.); *ерозія моральних, духовних принципів* (перен.) [7, с. 166]. Міжгалузеві терміни виникають унаслідок інтеграційних процесів у розвитку науки й появи міждисциплінарних комплексів: *радіус*, *інтеграл* (матем., мор.); *зеніт*, *небесна сфера* (астрон., мор.); *циклон, буран* (метеорол., мор.); *індукція, рух* (фізика, мор.); *помилка* (мор., мовозн.); *кульмінація* (мор., літерат.); *гейміфікація* (мор., психол.); *надбудова* (філос., мор.); *регресія* (спец., мат., мор., мовозн., біол.). Вузькогалузеві терміни позначають специфічні для морської галузі поняття: *скруббер*, *ахтерпік*, *дебаркадер*, *шпангоут*, *елонгація, альмукантарат*, *гірогоризонткомпас*, *дрейф, автономне судно*, *локсодромія* тощо.

За походженням українські морські терміни диференційовано на питомі і запозичені. Питомі морські терміни виникли на власномовному ґрунті. Найуживаніші відображені в словниках М. Левченка, Є. Тимченка, Б. Грінченка, С. Іваницького і Ф. Шумлянського, Б. Степаненка, В. Дубровського, Б. Юрківського, Я. Миколаєнка, О. Ізюмова, М. Уманця і А. Спілки [наприклад, назви суден: *байдак, байдара, дуб* (*дубас*, *думбас*, *дубок*, *дубище*), *липа*, *моноксила*, *сандал*, *фуркат*, *щебека* (*шебека*), *баркас* та ін.] [15]. Термінам українського походження надавали перевагу І. Франко, М. Драгоманов, І. Огієнко, останній, зокрема, твердив, що «народна мова ховає в собі силу найрізніших мовних перлин, часом навіть на означення тонких духовних переживань чи найрізніших термінів» [29, с. 58].

Власномовними вважають і терміни, що походять із діалектних джерел [13, с. 59], вони «мають локальний характер і накладаються на територіально-діалектні відмінності в лексиці» [33, с. 500], наприклад, назви човнів: *барка* – човен будь-якого розміру

(м. Вилкове, Кілійський р-н.); *глубинка* – шаланда з високими бортами (Овідіопольський р-н.); *каюк* – великий двопарусний човен для рибальства здебільшого в морі (м. Вилкове, Кілійський р-н.); *каючка* – невеликий човен з одним парусом (м. Вилкове, Кілійський р-н) [32]; *камка* (морська трава) – на узбережжі Чорного моря; *низовка* (вітер із моря); *верховка* (вітер із суші); *бабана* (піщаний острівець на мілині) і т. ін. [35, с. 220–221].

Відомо, що терміни – динамічний шар лексики і що «90 % нових слів – це терміни» [20, с. 220]. Потужним джерелом терміноназв в українській мові (майже 40 %) є запозичення [13; 34]. Наведемо приклади запозичених морських термінів: із грец. – *абісаль, бенталь, перископ*; із лат. – *байдак, навігація*; із фр. – *абордаж, аванпорт, барк, екіпаж*; з ісп. – *галеон, абрего*; з араб. – *надир, адміралтейство*; із голланд. – *ахтерштевень, бізань, шторм*; із португ. – *каравела*; з англ. – *блокшив, кліпер*; з італ. – *лагуна, фелюга, фрегат*; з нім. – *брандер, вершляг* тощо.

За семантичним значенням розрізняємо власне терміни і терміноїди. Термін – це «слово чи словосполучення, що позначає поняття якоїсь галузі науки, техніки тощо» [33, с. 629], тоді як терміноїди – це поняття, використовувані у вузькій професійній діяльності. Вони називають конкретні явища або об'єкти, і сформовні з: 1) номенклатурних одиниць, до яких «належать назви різних видів обладнання, машин, типів конструкцій, марок виробів» [11]: *судно забезпечення БНС-11250, модель судна з невеликим трикутним корпусом* «*58* х *38*», *судновий бінокль Expert Warin, яхти* «*ЛейзерSB*»; 2) професіоналізмів, що є напівофіційними лексичними одиницями, уживаними у вузькому колі фахівців, «причому переважно в розмовній мові» [11], вони «ніби деталізують загальновідомі назви» [35, с. 222]. Наприклад, рибалки розрізняють різні види човнів: *дуб* – «великий човен, видовбаний із суцільного дерева; *шаланда* – «плоскодонний риболовецький вітрильник; *байдак* – «великий човен для плавання по морю» і т. ін. [там само, с. 222]; 3) професійного просторіччя, що виникло з різних причин: а) психологічних: *полундра* – «застережливий окрик за будь-якої небезпеки» [7, с. 1039], *салага* – «молода недосвідчена людина» [там само, 1285], *морзянка* (те саме, що азбука Морзе), *здрейфити* – злякатися; б) психолінгвістичних, результатом яких може бути процес метафоризації: слово *кішка* – «самка кота» і *кішка* – «невелика кітва – пристрій у вигляді невеликої кітви з 3-4 лапами для піднімання водних кабелів та затонутих предметів» [там само, с. 543]; в) суто мовних, що прагнуть до скорочення словосполучень: *старший помічник механіка – стармех, старший помічник капітана – старпом.*

Одним зі способів термінотворення є **лексико-семантичний**, завдяки якому «відбувається перетворення одного із значень загальновживаного слова в окреме слово із термінологічним значенням» [13, с. 63]. Цей процес відбувається за допомогою семантичних перетворень – метафори та метонімії, що «є ключем до розуміння багатьох проблем сучасної науки і, зокрема, проблеми репрезентації нового знання, становить перший етап формування значення деяких наукових понять» [21, с. 81–82]. У морських словниках і підручниках, енциклопедіях і посібниках, морських Державних стандартах України та в інших наукових працях метафори функціонують поруч з іншими термінами, допомагають краще засвоїти семантику нових знань, найскладніших явищ та пояснень [18]: *глибока депресія моря, гребінь хвилі, слухняне судно, щоглова кишеня, шпунтовий пояс, крок гвинта, крило вітрильника, корпус судна, перо стерна, вилиця судна, кіль судна, нога хвилі, око урагана, інтелектуальне судно, ніс судна*. Із підвищенням рівня автоматизації в морській галузі виокремлюємо інновації метафоричного типу: *стійкість резидентів, індекс серйозності, приголомшлива паралельність, компроміс системи* [3, с. 270] тощо. Як бачимо, «формування наукової метафори – складний процес, який вміщує порівняння й емоційні оцінки, аналогії і перенесення значень. Подібні метафоричні процеси засвідчують про активну розбудову її складу, що є виявом динаміки при створенні наукових понять у сучасній українській морській термінології» [18, с. 53].

Іншим способом термінотворення УМТ є метонімія, «у результаті якої з'являються нові значення слова на базі суміжності ознак» [13, с. 64]: *морський вовк* – «досвідчена, бувала людина» [7, с. 196], *морські коридори* – «особливі умови проходження іноземних суден та військових кораблів у своїх територіальних водах» [там само, с. 69] і т. ін.

Окремим різновидом термінотворення в УМТ є терміни-епоніми, що являють собою «номінацію, слово або словосполучення, основою якого є власна назва. Терміни-епоніми походять від власних назв людей» [13, с. 62]. Наприклад, назви морів (*море Бофорта*, *море Росса*, *Берингове море*); бухт (*бухта Гаджієва*); заток (*затока Дрейка*, *Гудзонова затока*); проток (*Бассова протока, протока Нерса*); якорів (*якір Матросова, якір Грузона-Хейна*); гіроскопів (*гіроскоп Ейнштейна*, *гіроскоп Маріуса Герардуса ван де Боса*) тощо. У кожному терміні-епонімі відбито історичну, культурологічну, соціальну, наукову інформацію, наприклад: *рівнокутна циліндрична проекція Меркатора*, *меркаторська проекція*, *меркаторські карти* названі на честь Герарда Крамера (1512–1594), відомим під ім'ям Меркатор; *трубка Піто* – удосконалена конструкція предмета названа за ім'ям її винахідника (1732 р.) – французького вченого Анрі Піто [1].

Однією з особливостей термінотворення в УМТ є функціонування протерміна (новоствореного, лапкованого терміна). Лапкування вказує на внутрішню форму, тобто зберігає емоційно-експресивний відтінок [13, с. 64], наприклад, «моряки знають широти від 40 до 70 градусів південної широти як «*Буремні сорокові*» (відсутність гальмування повітряних мас над суходолом, вітри особливо потужні в південній частині Індійського океану (сучасний Південний океан); «*Шалені п'ятдесяті*» (пов'язано з течією Західних вітрів) і «*Визжачі шістдесяті*» через сильний вітер і великі хвилі, які утворюють вітри, що дмуть навколо всієї земної кулі без перешкод з боку будь-яких земельних мас» [8, с. 106].

У термінології морської галузі засвідчені процеси **термінологізації**, **ретермінологізації** і **детермінологізації.** Розглянемо кожен із них. Відомо, що процес термінологізації відбувається «шляхом зміни значень звичайних слів літературної мови» [6, с. 91], наприклад, слово *хвиля* означає «водяний вал, що утворюється від коливання водної поверхні»; фізичний термін *хвиля* – «коливальний рух у фізичному середовищі» [там само, с. 91]. Прикладом ретермінологізації в УМТ є перенесення відомого терміна з однієї галузі в іншу, наприклад, *корабель* – «велике морське судно» і *корабель* – «великий важкий літак» [7, с. 573]. Процес детермінологізації виникає, коли «за межами своєї терміносистеми термін втрачає свої дефінітивні та системні характеристики» [33, с. 629], наприклад, морське *кинути якір* – «пристрій для утримання на місці суден, плавучих маяків тощо у вигляді металевого стержня з лапами, які чіпляються за ґрунт» [7, с. 1647] і *кинути якір*– «зупинитися, пристати де-небудь» [20, с. 220].

Одним із головних джерел термінотворення УМТ є **морфологічний спосіб**, який найпоширеніший у цій терміносистемі [10; 16]. У його межах розглянемо способи:

1) суфіксальний: -ар-(-яр-) (*вудка́р*, *весля́р*, *човня́р*), -ач- (*знима́ч*, *руба́ч*, *радіоприйма́ч*), -ищ(е) (*дни́ще*), -ин- (*глибина́*), -ник- (*кабота́жник*, *сигна́льник*), -ик- (*шлюзови́к*), -ець (*морепла́вець*), -тор- (*навіга́тор*), -ок- (*поплавО́к*), -ист-(-іст-) (*моторИ́ст*, *аквалангі́ст*), -ант- (*курсант*); -ств-(-цтв-) (*морепла́вство*, *суднобудівни́цтво*), -изн- (*крути́зна*); -анн(я), -енн(я) (*ника́ння*, *дрейфува́ння*, *перевезення*); -н- (*конте́йнерний*, *місяцехідний*, *лісовО́зний*, *хвилері́зний*); -альн-, -ильн- (*горизонта́льний*, *вітри́льний*); -ов- (*береговИ́й*); -ува- (*керува́ти*, *вихО́вувати*); -ість- (*обтІ́чність*);

2) префіксальний: а- (*асиметрі́я*), аван- (*аванпО́рт*), анти- (*антипаса́ти*), архі- (*архіпела́г*), пери- (*перискО́п*), суб- (*субмари́на*); над- (*надпоту́жний*), за- (*завели́кий*), без- (*безаварі́йний*), не- (*невантА́жний*);

3) префіксально-суфіксальний: па-…-ок (*па́водок*), під-….-ник (*підво́дник*), по-…-к (*пО́хибка*); без-…нульовий суфікс (*безві́тря*).

Крім зазначених способів, УМТ властиві інші способи термінотворення:

1) словоскладання: *крюйс-пеленг*, *шлюп-балка*, *тайм-чартер*;

2) основоскладання: *лісовоз*, *контейнеровоз*;

3) основословоскладання: *судновласник*, *судноводій*;

4) абревіація, зокрема, серед термінів-абревіатур виокремлюємо: а) ініціальні, які диференційовані на ініціально-буквенні (*МІУ – Морський інститут України*, *Міжнародний інститут океану – МІО*) та ініціально-звукові (*обапол*, *горбиль*, *гузнек*); б) телескопічні: *рація* = *ра*діо+стан*ція*; *сейсмоскоп* = *сейсм*ічний теле*скоп*; в) комбіновані: *карто*графічний *об'єкт* = *картооб'єкт*; *астро*номічна *навігація* =*астронавігація* [5].

За структурними особливостями всі термінологічні одиниці поділяємо на дві категорії – однокомпонентні терміни (*фарватер*, *лайнер*, *щогла*) та багатокомпонентні терміни (*остійність динамічна*, *кодекс торговельного мореплавання*). Серед багатокомпонентних морських термінів виокремлено: 1) власне мовні: *крутість хвилі*; 2) запозичені*: індикатор навігаційний*; 3) мішані: *амплітуда хвилі* [19].

За нашими дослідженнями, серед багатокомпонентних термінів, загальна кількість яких становить 1560 терміноодиниць, особливо активними є двокомпонентні: $A + N$ – *адаптивний авторульовий*, $N + A$ – *азимут астрономічний* (45,7 %) і трикомпонентні моделі: $N + A + N$ – *градієнт навігаційного параметра*, $A + A + N$ – *дистанційний магнітний компас* (26,7 %).

Функціонують також чотирикомпонентні: $A + A + A + N$ – *електронна картографічна навігаційна система* (10,6 %), п'ятикомпонентні $A + N + A + A + N$ – *каботажне перевезення внутрішніми водними шляхами* (6,9 %) та інші багатокомпонентні моделі термінів, які громіздкі за структурою, тому мовознавці пропонують паралельно з багатокомпонентними одиницями вживати їхні абревіатури і символи: *прийомоіндикатор РНС*, *система приймання зовнішніх звукових сигналів – САПСЗ*, *імпульсивно-фазова радіонавігаційна система – ІФРНС*, *European River Sea Transport Union – ERSTU* [3; 5; 19; 24; 26; 31].

2. Невербальні морські терміни відіграють допоміжне значення, їх витлумачують словесними способами [24; 26]. До цих одиниць належить комбінований структурний тип термінологічної номінації, у складі якої є: 1) символи (математичні: – , +, ≠, √, ± ; фізичні: t^o, υ, Q ; порожні: *α -кут дрейфу*, *с – швидкість звука у воді*; з літерними позначеннями: ω, α, S, $\omega_ц$, $\alpha_ц$, $S_м$; глибин, припливів, течій на морських і річкових картах: ⌂ – *судно*; Θ – *кут крену*); 2) формули, схеми і діаграми, де найчастіше фіксуємо поєднання несловесних знаків зі словесними, серед яких: *символослова* – «сполучення слів з літерами та цифрами» [6, с. 84]: *еліпс Е, абсолютна похибка величини Х* і *моделеслова*, де «форма першої літери відбиває форму об'єкта» [там само, с. 84]: *Х-подібне розташування променів*, *WR – вимірювання* тощо.

Висновки і перспективи. Отже, у статті на структурно-функціональному рівні розглянуто деякі процеси створення термінознаків в УМТ і доведено, що розвиток української морської терміносистеми неможливий без розуміння процесів термінотворення, які є показниками соціально-економічного, культурного і наукового розвитку суспільства. У зв'язку з розвитком наукових, інформаційно-комп'ютерних технологій морська галузь в Україні постійно та динамічно розвивається, виникає велика кількість нових морських термінів, що свідчить про високий рівень її розвитку, про її динамізм і системність.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні лексико-семантичних процесів в УМТ.

Список використаної літератури

1. Басанець М. Г., Михальчук В. В. Основи судноводіння : навч. посібник. Одеса : ФЕНІКС, 2003. 316 с.

2. Богородский Б. Л. Термин мачта и его синонимы. *Ученые записки*. 1958. Вип. 144. С. 191–221.

3. Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Інновації в сучасній українській морській термінології. *Термінологічний вісник.* 2019. Вип. 5. С. 268–273.

4. Varynska A. M., Kornodudova N. N. Maritime terminology in the format of international communication. *Association agreement: driving integrational changes*. Collective monograph. Chicago : Accent Graphics Communications, 2019. С. 547–566. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/.

5. Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Функціонування абревіатур у морській термінології. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2013. Вип. 14. С. 31–37.

6. Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. – голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

8. Вішнікіна Л. П., Федій, О. А. Фізична географія материків та океанів : навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищ. освіти. Полтава, 2019. 200 с.

9. Горбач О. Українська морська й судноплавна термінологія. Мюнхен, 1958. 29 с.

10. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.

11. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : KM Academia, 2000. 218 с.

12. Жавжарова Т. Л. Назви річково-морських суден запорозьких козаків. *Вісник Запорізьк. держ. ун-ту*. 1999. Вип. 1. С. 44–48.

13. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник. Київ : Політехніка, 2004. 128 с.

14. Корнодудова Н. М. Багатозначність та синонімія у сучасній українській морській термінології. *Українська термінологія і сучасність*. 2009. Вип. VIII. С. 135–138.

15. Корнодудова Н. М. Відбиток української морської термінології у словниках 1873–1930 років. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. 18, 19. С. 32–36.

16. Корнодудова Н. М. Морфологічний спосіб творення морських термінів у сучасній українській літературній мові. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 1 (147). С. 216–221.

17. Корнодудова Н. М. Походження, склад та функціонування морської термінології в українській літературній мові. *Мовознавчий вісник : зб. наук. пр.* Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А, 2010. Вип. 10. С. 280–284.

18. Корнодудова Н. М., Баранова М. А. До питання функціонування метафор у сучасній українській морській термінології. *Проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 29–30 квітня 2016 р.). Київ ГО «ІОМП», 2016. С. 51–54.

19. Корнодудова Н. М., Баранова М. А. Структура багатокомпонентних термінів у морській термінології. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : *збірник наукових праць V Міжнародної наукової конференції* (Одеса, 24–25 квітня 2015 року). Одеса : ОНМУ. С. 25–29.

20. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підр. для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 1999. 288 с.

21. Кулиев Г. Г. Метафора и научное познание. Баку : ЭЛМ,1987. 156 с.

22. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.

23. Микитюк О. Р. Сучасна українська мова: морфеміка і словотвір. Львів : Львівська політехніка, 2005. 28 с.

24. Морська навігація та навігаційне обладнання суден. Умовні позначення і скорочення. Київ : Держспоживстандарт України. 2006. 70 с.

25. Нікуліна Н. В. Транспортна термінологічна мегасистема: огляд публікацій і тематика наукових розвідок. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 283–290.

26. Обладнання навігаційне суднове. Терміни та визначення. Київ : Держспоживстандарт України. 2006. 29 с.

27. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.

28. Полупанова Н. В. Національна специфіка лексики морської справи. *Язык и культура.* 2002. Вип. 5. Т. 2. С. 73–78.

29. Симоненко Л. О. Склад і структура термінологічної лексики української мови. Київ : Наукова думка, 1984. 195 с.

30. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність*. 2001. Вип. 4. С. 3–8.

31. Словник морської термінології: (Рос.-укр. з англ. відповідниками). Близько 600 термінів та 15000 словосполучень / Торшина Л. М., Полупанова Н. В., Варинська А. М., Корнодудова Н. М. та ін. / Наук. ред. Неровня Н. М. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 282 с.

32. Словник українських говорів Одещини / редкол.: О. І. Бондар (голов. ред.), Л. І. Хаценко (заст. голов. ред.) та ін. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. 222 с.

33. Українська мова. Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський., О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

34. Юрківський В. З рибальської термінології с. Дуфінки на Одещині. *Вісник Інституту Української Наукової Мови*. 1928. Вип. 1. С. 80–83.

35. Ющук І. П. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2008. 640 с.

References

1. Basanets, M. H., Mykhalchuk, V. V. (2003). Osnovy sudnovodinnia: navch. posibnyk [Fundamentals of navigation: textbook manual] Odesa: FENIKS, 316 (in Ukr.).

2. Bogorodskij, B. L. (1958). Termin machta i ego sinonimy [The term mast and its synonyms]. In: *Uchenye zapiski* [*Scientific notes*]. 144, 191–221 (in Russ.).

3. Varynska, A. M., Kornodudova N. M. (2019). Innovatsii v suchasnii ukrainskii morskii terminolohii [Innovations in modern Ukrainian maritime terminology]. In: *Terminolohichnyi visnyk* [*Terminological bulletin*]. 5, 268–273 (in Ukr.).

4. Varynska, A. M., Kornodudova, N. N. (2019). Maritime terminology in the format of international communication. In: *Association agreement: driving integrational changes*. Collective monograph. Chicago : Accent Graphics Communications. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/ (in Engl.).

5. Varynska, A. M., Kornodudova, N. M. (2013). Funktsionuvannia abreviatur u morskii terminolohii [Functioning of abbreviations in maritime terminology]. In: *Doslidzhennia z leksykolohii i hramatyky ukrainskoi movy* [*Research in lexicology and grammar of the Ukrainian language*]. 14, 31–37 (in Ukr.).

6. Vasenko, L. A., Dubichynskyi, V. V., Krymets, O. M. (2008). Fakhova ukrainska mova : navch. posibnyk [Professional Ukrainian language : textbook manual]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 272 (in Ukr.).

7. Busel, V. T. (Ed.) (2003). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 1440 (in Ukr.).

8. Vishnikina, L. P., Fedii, O. A. (2019). Fizychna heohrafiia materykiv ta okeaniv: navch.-metod. posib. dlia stud. zakl. vyshch. osvity [Physical geography of continents and oceans: a textbook for students of higher education]. Poltava, 200 (in Ukr.).

9. Horbach, O. (1958). Ukrainska morska y sudnoplavna terminolohiia [Ukrainian maritime and navigable terminology]. Miunkhen, 29 (in Ukr.).

10. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovotvir. Morfonolohiia [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation. Morphonology]. Kyiv: Vyshcha shkola, 207 (in Ukr.).

11. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia. Semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty [Basics of term formation. Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: KM Academia, 218 (in Ukr.).

12. Zhavzharova, T. L. (1999). Nazvy richkovo-morskykh suden zaporozkykh kozakiv [Names of river and sea vessels of the Zaporozhian Cossacks]. In: *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu* [*Bulletin of Zaporizhia State University*]. 1, 44–48 (in Ukr.).

13. Zarytskyi, M. S. (2004). Aktualni problemy ukrainskoho terminoznavstva : pidruchnyk [Actual problems of Ukrainian terminology : textbook]. Kyiv: Politekhnika, 128 (in Ukr.).

14. Kornodudova, N. M. (2009). Bahatoznachnist ta synonimiia u suchasnii ukrainskii morskii terminolohii [Ambiguity and synonymy in modern Ukrainian maritime terminology]. In: *Ukrainska terminolohiia i suchasnist* [*Ukrainian terminology and modernity*].VIII, 135–138 (in Ukr.).

15. Kornodudova, N. M. (2018). Vidbytok ukrainskoi morskoi terminolohii u slovnykakh 1873–1930 rokiv [Imprint of Ukrainian maritime terminology in dictionaries of 1873-1930]. In: *Sotsialno-humanitarnyi visnyk* [*Socio-humanitarian bulletin*]. 18, 19, 32–36 (in Ukr.).

16. Kornodudova, N. M. (2011). Morfolohichnyi sposib tvorennia morskykh terminiv u suchasnii ukrainskii literaturnii movi [Morphological method of creating marine terms in the modern Ukrainian literary language]. In: *Mova i kultura* [*Language and culture*].14 (147), 216–221 (in Ukr.).

17. Kornodudova, N. M. (2010). Pokhodzhennia, sklad ta funktsionuvannia morskoi terminolohii v ukrainskii literaturnii movi [Origin, composition and functioning of maritime terminology in the Ukrainian literary language]. In: *Movoznavchiy visnuk : collection of scientific works* [*Linguistic Bulletin : a collection of scientific papers*]. Cherkasy: publisher Chabanenko Yu. A. 10, 280–284 (in Ukr.).

18. Kornodudova, N. M., Baranova M. A. (2016). Do pytannia funktsionuvannia metafor u suchasnii ukrainskii morskii terminolohii [On the question of the functioning of metaphors in modern Ukrainian maritime terminology]. In: *Problemy rozvytku nauky ta osvity: teoriia i praktyka* [*Problems of development of science and education: theory and practice*] (Kyiv, 29–30 kvitnia 2016), 51–54 (in Ukr.).

19. Kornodudova, N. M., Baranova, M. A. (2015). Struktura bahatokomponentnykh terminiv u morskii terminolohii [The structure of multicomponent terms in maritime terminology]. In: *Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry* [*South of Ukraine: ethnohistorical, linguistic, cultural and religious dimensions*] (Odesa, 24–25 kvitnia 2015), 25–29 (in Ukr.).

20. Kocherhan, M. P. (1999). Zahalne movoznavstvo : pidr. dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh zakladiv osvity [General Linguistics : ed. for students of philological specialties of higher educational institutions]. Kyiv: Vydavnychyi tsentr «Akademiia», 288 (in Ukr.).

21. Kuliev, G. G. (1987). Metafora i nauchnoe poznanie [Metaphor and scientific knowledge]. Baku: ЭLM, 156 (in Russ.).

22. Matsko, L. I., Kravets, L. V.(2007). Kultura ukrainskoi fakhovoi movy : navch. posibnyk [Culture of the Ukrainian professional language: textbook manual]. Kyiv: VTs «Akademiia», 360 (in Ukr.).

23. Mykytiuk, O. R. (2005). Suchasna ukrainska mova: morfemika i slovotvir [Modern Ukrainian language: morphemes and word formation]. Lviv: Lvivska politekhnika, 28.(in Ukr.).

24. Morska navihatsiia ta navihatsiine obladnannia suden. Umovni poznachennia i skorochennia (2006) [Marine navigation and ship navigation equipment. Symbols and abbreviations]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 70 (in Ukr.).

25. Nikulina, N. V. (2019). Transportna terminolohichna mehasystema: ohliad publikatsii i tematyka naukovykh rozvidok [Transport terminology megasystem: a review of publications and topics of scientific research]. In: *Terminolohichnyi visnyk* [*Terminological bulletin*], 5, 283–290 (in Ukr.).

26. Obladnannia navihatsiine sudnove. Terminy ta vyznachennia (2006) [Ship navigation equipment. Terms and definitions]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 29 (in Ukr.).

27. Panko, T. I., Kochan, I. M., Matsiuk, H. P. (1994). Ukrainske terminoznavstvo [Ukrainian terminology]. Lviv: Svit, 216 (in Ukr.).

28. Polupanova, N. V. (2002). Natsionalna spetsyfika leksyky morskoi spravy [National specifics of maritime vocabulary]. In: *Yazyk i kul'tura* [*Language and culture*]. 5 (2), 73–78 (in Ukr.).

29. Symonenko, L. O. (1984). Sklad i struktura terminolohichnoi leksyky ukrainskoi movy [Composition and structure of terminological vocabulary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka, 195 (in Ukr.).

30. Symonenko, L. O. (2001). Ukrainska naukova terminolohiia: stan ta perspektyvy rozvytku [Ukrainian scientific terminology: state and prospects of development]. In: *Ukrainska terminolohiia i suchasnist* [*Ukrainian terminology and modernity*]. 4, 3–8 (in Ukr.).

31. Nerovnia N. M. (Ed.) (2000). Slovnyk morskoi terminolohii (Ros.-ukr. z anhl. vidpovidnykamy) [Dictionary of maritime terminology: (Russian-Ukrainian with English equivalents)]. Blyzko 600 terminiv ta 15000 slovospoluchen. Kyiv: Vydavnychyi dim «KM Academia», 282 (in Ukr.).

32. Bondar O. I. (Ed.) (2011). Slovnyk ukrainskykh hovoriv Odeshchyny [Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region]. Odesa : ONU imeni I. I. Mechnykova, 222 (in Ukr.).

33. Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. (Eds.) ta in. (2000). Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia, 752 (in Ukr.).

34. Yurkivskyi, V. (1928). Z rybalskoi terminolohii s. Dufinky na Odeshchyni [From fishing terminology with village Dufinki in the Odessa region]. In: *Visnyk Instytutu Ukrainskoi Naukovoi Movy* [*Bulletin of the Institute of Ukrainian Scientific Language*]. 1, 80–83 (in Ukr.).

35. Yushchuk, I. P. (2008). Ukrainska mova : pidruchnyk [Ukrainian language: textbook]. Kyiv : Lybid, 640 (in Ukr.).

A. M. VARYNSKA, N. M. KORNODUDOVA. TERM FORMATION IN UKRAINIAN MARITIME TERMINOLOGY (STRUCTURAL AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS)

Summary. Introduction. *The formation of Ukraine as an independent state is associated with the sea and the maritime industry, and therefore the study of the maritime terminology system, its compliance with international terminological norms, acquires state significance. In this regard, the problem of a deep and comprehensive study of the term system of the maritime industry is not only an urgent and demanded scientific direction, but also a necessary condition for its development.*

Purpose. *Substantiate certain processes of terminology of verbal and non-verbal parameters in Ukrainian maritime terminology.*

Methods. *In order to comprehensively study the Ukrainian maritime terminology used: 1) the method of continuous sampling; 2) the method of component analysis, which is aimed at improving and refining vocabulary definitions of marine terms; 3) structural method, in combination with distributive analysis (used to define and describe the semantic structure of marine terms); 4) the method of word-formation analysis (used to establish the mechanism of word formation and its place in the vocabulary of the language); 5) structural-morphological approach (used to clarify the structure of derivative terms and to determine the basic models of term formation); 6) modeling method (used to determine the term formation of various structural models); 7) comparative method, which is based on the identification of common and distinctive features of verbal and nonverbal dimensions in the term formation of Ukrainian maritime terminology; 8) comparative-historical method, which is based on the history of the Ukrainian language and the development and formation of Ukrainian maritime terminology, determines the linguistic and cultural specifics of its formation; 9) general scientific methods are also used: observation, generalization, classification.*

Results. *The study analyzes the functioning of the Ukrainian maritime terminology in terms of origin and use; the semantic meaning of the terms is highlighted; the semantic method of terminology is*

considered, in particular, the semantic transformations of metaphor and metonymy, as well as the processes of terminology, reterminology and determinology; the importance of the morphemic way of forming the term is noted; highlighted the structural features of the formation of one-component and multicomponent terms; substantiates the meaning of abbreviated processes in the functioning of terms; the terminological components of verbal and non-verbal components in the Ukrainian maritime terminology are considered.

Originality. *The novelty of the study is that for the first time the processes of creation of Ukrainian maritime terms are characterized at the structural and functional level; their verbal and nonverbal dimensions are thoroughly considered.*

Conclusion. *Ukrainian maritime terminology is an integral part of the Ukrainian lexical system, and it is characterized by the same processes that occur in the literary language: some terms go out of use, new ones appear, some are radically changed, rethought.*

The maritime industry in Ukraine is constantly and dynamically developing, a large number of new maritime terms appear. Understanding the processes of formation of terms in Ukrainian maritime terminology is an indicator of the socio-economic, cultural and scientific development of society and indicates a high level of its development, its mobility and consistency.

Key words: *term, Ukrainian maritime terminology, verbal and nonverbal maritime terms, methods of term formation.*

Надійшла до редакції 30.07.21
Прийнято до друку 20.09.21